

RC
75.2
2532

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี

๑๖ กันยายน ๒๕๓๒

RC
75.2
2532

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี กับจริยธรรม 16 กันยายน 2532

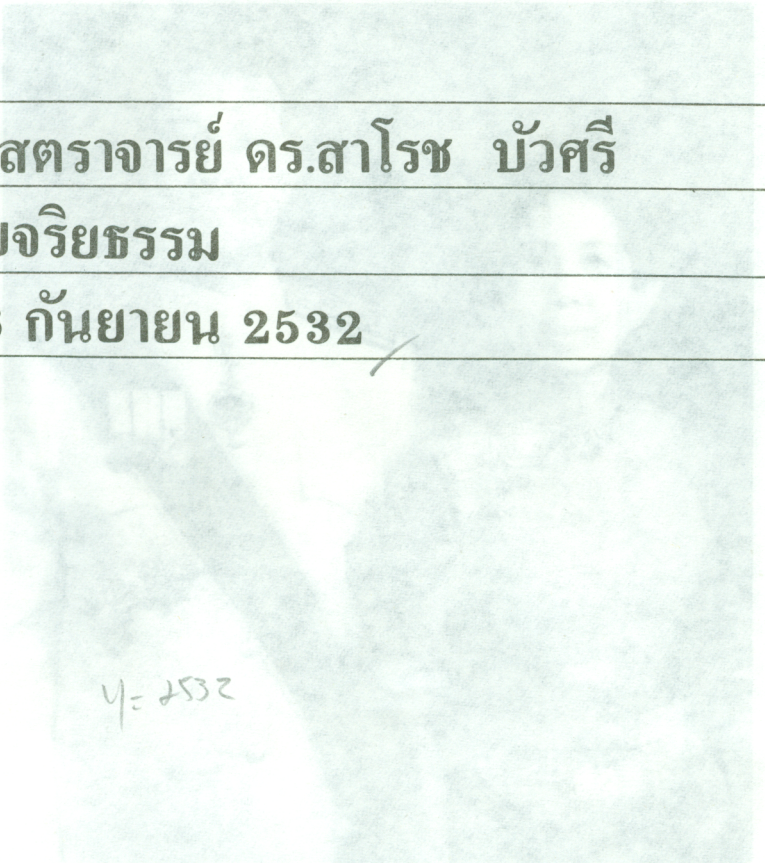

5290 เอกสาร มศว.

บูชา.....ครูสาโรช

คือครูผู้ก่อเกื้อ ศึกษา
คือปราชญ์เปรื่องปัญญา ยิ่งแล้ว
คือ คนยากจักหา เทียบเท่า
“สาโรช” ครูดั่งแก้ว เก่งกล้าเกียรติไกร

จึงผองศิษย์ประณมพร้อมน้อมนบไหว้
ด้วยดวงใจศรัทธาเทิดประเสริฐผู้
ด้วยดวงจิตสำนึกมั่นกตัญญู
ต่อท่าน “ปูชนีย์ชน” .....จนวันนี้
ได้ยึดเป็นแบบอย่างในทางถูก
ท่านฝังปลูกคุณธรรมค้ำคูณศรี
ท่านพร่ำสอนแผ้วถางแต่ทางดี
ไม่หน่ายหนี...ไม่แท้ท้อ...ไม่ฉ้อชน
ท่านผู้จุดอุดมการณ์ “ประสานมิตร”
ให้วิจิตรสูงค่าสง่าผล
ให้ศักดิ์ศรีมนุษย์ถ้วนควรค่า “คน”
ทุกกมล ... จึ่งกราบผู้ ... ควรบูชา

สุวคนธ์ จงตระกูล
ประพันธ์ ในนาม
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

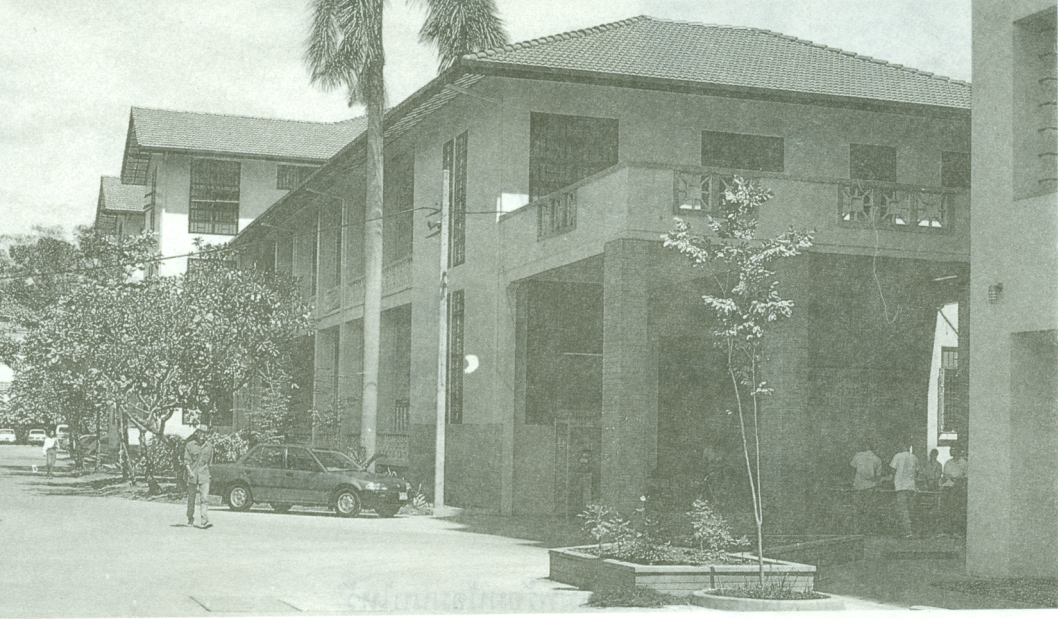

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี

เกิดเมื่อวันที่ 16 กันยายน 2459 ณ จังหวัดภูเก็ต

เกษียณอายุราชการ เมื่อ 1 ตุลาคม 2519

■ การศึกษา

1. มัธยมศึกษา

2472 ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนภูเก็ตวิทยาลัย ภูเก็ต

2473-75 ชั้นปีที่ 7 โรงเรียน The Anglo – Chinese School, (ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็น Methodist Boys School), ปีนัง British Malaya.

2476-77 ป.ป.โรงเรียนฝึกหัดครูประถม พระนคร

2. อุดมศึกษา

2478-2482 อ.บ., ป.ม.จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2490-2494 M.A.,Ph.D.Ohio State University, Columbus, Ohio, U.S.A (ทางวิชาศึกษาศาสตร์)

2503 Certificate in University Administration, Department of Health, Education and Welfare, Washington, D.C. ร่วมกับมหาวิทยาลัย Michigan, Ann Arbor.

2506 ปริญญาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร (ว.ป.อ.) รุ่นที่ 5

กองบัญชาการทหารสูงสุด กระทรวงกลาโหม

2512 ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา

2515 วุฒิบัติกิตติมศักดิ์ และเข็มแสนยาธิปัตย์ วิทยาลัยการทัพบก กระทรวงกลาโหม

2526 ปริญญาศึกษาศาสตร์ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

■ รางวัล และ เกียรติที่ได้รับ

1. รางวัลในการสอบไล่ได้ที่หนึ่ง โรงเรียน Anglo – Chinese School (Methodist Boys School) ปีนัง

2. รางวัลในการเรียนดีเยี่ยม คณะอักษรศาสตร์ปีที่ 2 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

3. ทุนจุลจักรพงษ์ สำหรับผู้มีผลการเรียนดีเยี่ยม คณะอักษรศาสตร์ ปีที่ 3 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

4. รางวัลการเรียนดีเยี่ยมในวิชาภาษาอังกฤษของ British Council คณะอักษรศาสตร์ปีที่ 4 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

5. สอบชิงทุนกระทรวงการต่างประเทศอเมริกัน ได้ที่หนึ่ง ได้ไปเรียนวิชาศึกษาศาสตร์ ณ มหาวิทยาลัย Ohio State University (1947)

6. ได้รับเชิญเข้าเป็นสมาชิกของสมาคมฟาย-เด็ลตา,แคปปา (Phi – Delta – Kappa, The Honorary – Fraternity For Men in Education) แห่งสหรัฐอเมริกา (เป็นคนแรกของประเทศไทย และเป็นอยู่จนบัดนี้) ณ มหาวิทยาลัย Ohio State.

7. ได้รับเกียรติคุณบัตร (Citation) จากมหาวิทยาลัยอินเดียนา สหรัฐอเมริกา เนื่องจากได้ดำเนินการศึกษาได้ผลดีร่วมกับมหาวิทยาลัยอินเดียนา

8. ได้รับเชิญไปเป็น Senior Specialist ณ East – West Center, มหาวิทยาลัย Hawaii, สหรัฐอเมริกา (1968) ในด้านปรัชญาการศึกษา

9. เป็นคนหนึ่งที่ปรากฏชื่อในหนังสือ **"ครูไทย 200 ปี"** เพื่อร่วมสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี ของกระทรวงศึกษาธิการ (คุรุสภา)

■ หน้าที่การงาน และงานสำคัญ

1. อาจารย์สอนวิชาคณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษา (2483-2484) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. อาจารย์ใหญ่โรงเรียนประจำจังหวัดภูเก็ต

3. ผู้ช่วยอาจารย์ใหญ่ โรงเรียนฝึกหัดครูประถม พระนคร

4. เสนอให้มีการสอนจนถึงระดับปริญญาตรี โท เอก แก่ผู้ที่เรียนสายครู และศึกษาธิการโดยตรงเป็นครั้งแรกในประวัติการศึกษาไทย และร่วมก่อตั้งวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้นเพื่อการนี้ (2495) นับเป็นการริเริ่มที่สำคัญยิ่งในประวัติการศึกษาไทย

5. ร่วมก่อตั้ง สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทย (2496) เพื่อช่วยสนับสนุนให้อาชีพครูได้เป็น Profession ขึ้นมาจริง ๆ (ได้รับเลือกให้เป็นนายกคนแรกของสมาคมนี้และเป็นอยู่สองสมัย)

6. อาจารย์สอนในโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร

7. ผู้อำนวยการโรงเรียนฝึกหัดครูชั้นสูง ถนนประสานมิตร

8. รองอธิการ และหัวหน้าคณะวิชาการศึกษา วิทยาลัยวิชาการศึกษา

9. อธิการวิทยาลัยวิชาการศึกษา

10. รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (1 ม.ค.2512-1 ต.ค.2513)

11. ริเริ่มเอาพุทธปรัชญามาร้อยกรองให้เป็นปรัชญาการศึกษา (แบบ Normative) เพื่อว่าการศึกษาไทยจะได้มีรากฐานสัมพันธ์กับศาสนาประจำชาติไทยเป็นครั้งแรก และใช้สอนกันมาจนบัดนี้ นับเป็นการริเริ่มที่สำคัญยิ่งอีกครั้งหนึ่ง

12. อธิบดีกรมการฝึกหัดครู (2 ต.ค.2513-2517)

13. รองปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ครั้งที่ 2 (2517-2519 เกษียณอายุราชการ)

■ หน้าที่การงานในด้านเป็นกรรมการ บางประการ

1. กรรมการปรับปรุงหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ

2. กรรมการสภาการศึกษาแห่งชาติ

3. กรรมการอำนวยการคุรุสภา

4. กรรมการองค์การค้าของคุรุสภา

5. กรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรม (UNESCO)

6. ประธานกรรมการฝ่ายการศึกษาของกรรมการแห่งชาติฯ

7. ประธานกรรมการฝ่ายวัฒนธรรมของกรรมการแห่งชาติฯ

8. ประธานกรรมการโรงเรียนราษฎร์ แห่งคุรุสภา

9. อนุกรรมการ ก.พ.วิสามัญ เรื่องหลักสูตรฯ

10. ประธานกรรมการวิทยาลัยเอกชน (2512-2516)

11. อนุกรรมการ ก.พ.วิสามัญ เรื่องนักเรียนต่างประเทศ

12. อนุกรรมการ ก.ม.วิสามัญ พิจารณาคุณวุฒิ

13. กรรมการ Governing Board ของศูนย์ Regional English Language Center (RELC) ณ สิงคโปร์ ซึ่งเป็นโครงการของ SEAMEO

14. สมาชิกสมัชชาแห่งชาติ (2516)

15. สมาชิกสภานิติบัญญัติแห่งชาติ (23 ธ.ค.2516-24 ม.ค.2518)

16. ประธานกรรมการประสานงานระดับชาติ สำหรับศูนย์ Regional English Language Center ในประเทศไทย

17. รองประธานคณะกรรมการจัดทำ แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520

ฯลฯ

■ การเขียนหนังสือ และบทความที่สำคัญ

1. ปริญญานิพนธ์ สำหรับปริญญา Ph.D. ชื่อ 'A Study of Methods of Teaching Adults to Read as Developed for Literacy Compaigns by Some Member Nations of UNESCO'

2. บทความเรื่อง 'A Showcase of Democratic Advance in Asia' ลงในวารสารของ สมาคมฟายเด็ลตา-แคปปา ฉบับเดือนธันวาคม 1957 สหรัฐอเมริกา

3. หนังสือ เรื่อง **"แนวคิดในการบริหารการศึกษา"**

4. หนังสือ เรื่อง **"พุทธศาสนากับการศึกษาแผนใหม่"** ใช้เป็นตำราทางปรัชญาการศึกษา จนบัดนี้

5. บทความ เรื่อง **"วิชาการศึกษาคืออะไร"**

6. บทความ เรื่อง **"ปรัชญาการศึกษา และแผนการศึกษาแห่งชาติ"**

7. บทความ เรื่อง **"ความหมายของคำว่า ประชาธิปไตยในแง่ของการศึกษา"**

8. บทความ เรื่อง **"หัวข้อในการคิดเกี่ยวกับปรัชญาการ-ศึกษา"**

9. หนังสือ เรื่อง 'A Philosophy of Education for Thailand : The Confluence of Buddhism and Democracy' (เขียนระหว่างเป็น Senior Specialist ที่ East – West Center, ,มหาวิทยาลัย Hawaii) ใช้เป็นตำราทางปรัชญาการศึกษา จนบัดนี้

10. แปลหนังสือชื่อ 'World Problems in Education' ของนาย Jean Thomas แห่งองค์การ International Bureau of Education ออกเป็นภาษาไทยตามคำเชิญของคณะกรรมการฝ่ายการศึกษาของกรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษา แห่งสหประชาชาติ (กระทรวงศึกษา-ธิการ) ฯลฯ

เอกสาร มศา

จริยธรรม

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี

คำว่า "จริยธรรม" นี้ เหมือนกับคำสำคัญอื่น ๆ ย่อมจะมีทั้งความหมายอย่างแคบ และความหมายอย่างกว้าง อาทิ คำว่า "การศึกษา" ตามความหมายอย่างแคบ เราพูดไว้ว่า "การศึกษาคือ การงอกงาม" แต่ความหมายอย่างกว้างนั้น เรากล่าวว่า"การศึกษาคือ การจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมให้แก่ผู้เรียน เพื่อว่าผู้เรียนจะได้งอกงามขึ้นตามความต้องการของตัวเองและสังคม (personal – social needs)" ฉันใดก็ฉันนั้น. คำว่า "จริยธรรม" ตามความหมายอย่างแคบ ย่อมหมายถึง **คุณค่า** หรือ **ค่านิยม** บางประเภท เช่น ประเภทศีล และประเภทธรรม เป็นต้น แต่ส่วน "จริยธรรม" ตามความหมายอย่างกว้างนั้น หมายถึง ค่านิยมอย่างอื่น ๆ อีกหลายประการ

ก่อนอื่นขอกล่าวถึงเรื่องค่านิยมเกิดขึ้นได้อย่างไรเสียก่อน แล้วจะได้กล่าวว่า จริยธรรมตามความหมายอย่างกว้างหมายถึงอะไร,และจะสร้างจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนได้อย่างไร.

1. ค่านิยมเกิดขึ้นได้อย่างไร

ในเรื่องค่านิยมเกิดขึ้นได้อย่างไรนี้ เราอาจพิจารณาได้จากความคิดในด้านปรัชญาการศึกษาอย่างหนึ่ง และในด้านพุทธปรัชญาอีกอย่างหนึ่ง

(1) ในด้านปรัชญาการศึกษา มีความคิดดังต่อไปนี้ :

ความประทับใจอย่างลึกซึ้ง ⟶ ต้องการอยากได้ ⟶ ชอบเป็นพิเศษ ⟶ ค่านิยม ⟶ ทัศนคติ ⟶ กระทำไปในสิ่งที่นิยมนั้น

Intense Impression ⟶ Need ⟶ Preference ⟶ Value ⟶ Attitude ⟶ Action

(2) ในด้านพุทธปรัชญา (ตัดตอนมาจากปฏิจจสมุปบาท) คิดดังนี้ :

ผัสสะ ⟶ เวทนา ⟶ ตัณหา ⟶ อุปาทาน ⟶ ภพ ⟶ ชาติ

ปรากฏว่า ความคิดทั้งสองประการนี้ คล้ายกันมาก ถึงแม้ว่าจะกล่าวไว้คนละสมัยที่ห่างกันมาก และกล่าวไว้ในประเทศที่อยู่ห่างกันประดุจคนละโลก คือ โลกตะวันตก และโลกตะวันออก จึงทำให้น่าประหลาดใจมาก และทำให้เกิดความมั่นใจในความคิดนี้

ถ้าจะพูดให้ละเอียดลงไปก็คงได้ความดังนี้ :

ปรัชญาการศึกษา ความประทับใจอย่าง**ลึกซึ้ง** ก่อให้เกิดความอยากได้ ความอยากได้ก่อให้เกิด ความชอบเป็นพิเศษในสิ่งนั้น ความชอบเป็นพิเศษ ก่อให้เกิด ความนิยมในสิ่งนั้น หรือเกิด**ค่านิยม**ขึ้น ในแง่ของปรัชญาการศึกษาเชื่อว่า ค่านิยมถ้าอยู่นาน ๆ เข้าก็ตรึงตา จนเป็นทัศนคติ ทัศนคติ ย่อมนำไปสู่การกระทำเพื่อให้ได้สิ่งที่นิยมนั้นมา

พุทธปรัชญา การได้สัมผัสอย่าง**ลึกซึ้ง** ก่อให้เกิด ความรู้สึกเป็นสุข ความรู้สึกเป็นสุข ก่อให้เกิด ความทะยานอยาก ความทะยานอยาก ก่อให้เกิด อุปาทาน (คือไปยึดมั่นในสิ่งนั้นไป **นิยม**ในสิ่งนั้น, ก็คือ **ค่านิยม** นั่นเอง) **ค่านิยม** ก่อให้เกิดภาวะที่รุ่มร้อนดิ้นรนภายในอย่างหนัก ภาวะรุ่มร้อนภายในก็ผลักดันให้ปรากฏออกมาภายนอกหรือเกิดขึ้นในเชิงการกระทำ

จากทรรศนะทั้งสองประการนี้ ทำให้เราเห็นชัดว่า ค่านิยมเกิดขึ้นเป็นลำดับมาได้อย่างไร, และเป็นที่น่าสังเกตว่า จะต้องเริ่มต้นด้วย **ความลึกซึ้ง** หรือความประทับใจก่อนเสมอ, กระแสความคิดทางพุทธปรัชญาจึงจะปรากฏขึ้นจนเกิดเป็นค่านิยม หรือจนเกิดเป็นการยึดมั่นขึ้นนั่นเอง

ถ้าได้ประสบสิ่งใดที่ไม่ลึกซึ้ง ไม่ตรึงใจพอเพียงเราก็คงจะผ่านไป ไม่รู้สึกเป็นสุขและอยากได้ในสิ่งนั้น, และไม่เกิดเป็นค่านิยมขึ้นมาได้ จึงเห็นได้ว่าการให้เกิดค่านิยมที่ดีนั้นไม่ใช่เป็นของที่ง่ายนัก

ดังนั้น ในการสร้างจริยธรรมก็ย่อมจะเป็นเรื่องที่ยากขึ้นอีกหลายเท่า ถ้าเราให้เขาประสบกับข้อห้ามว่า "ไม่ควรเล่นการพนัน เพราะเป็นอบายมุข" ก็ไม่เป็นที่ลึกซึ้งอะไร คนอ่านแล้วก็ผ่านไป, หรือเราติดประกาศไว้ทั่วๆ ไปว่า "ห้ามสูบบุหรี่" คนก็คงสูบบุหรี่เฉย ไม่สนใจอะไร แต่ถ้าเผื่อเราเริ่มด้วยให้เห็นภาพยนตร์ นายแพทย์กำลังผ่าตัดปอดนักเลงบุหรี่คนหนึ่ง, ดูน่ากลัวมาก ก็อาจจะเกิดฉุกใจ เกรงว่าจะเกิดขึ้นแก่เราเช่นนั้นบ้าง ตัณหาก็อาจจะเบาบางลงไป ค่านิยมในการสูบบุหรี่ก็อาจจะเบาบางไปได้

ในตอนนี้ ขอสรุปว่า ถ้าจะให้เกิดค่านิยม ก็จำต้องดำเนินตามแนวแห่งการเกิดขึ้นของค่านิยมหรืออุปาทาน ตามที่อธิบายไว้ข้างต้นนั้น ซึ่งเป็นการพยายามนาเอาพุทธธรรมมาประยุกต์ใช้ในวิชาศึกษาศาสตร์อีกครั้งหนึ่ง

2. จริยธรรมหมายถึงอะไร

ค่านิยมนั้น คงมีทั้งค่านิยมที่ไม่เหมาะสม และค่านิยมที่เหมาะสม ตามที่สังคมนั้นๆ ยึดถือกัน หรือกำหนดขึ้นไว้ สิ่งบางอย่างอาจเป็นเพียงนิยมกันในเวลาอันสั้นมาก เป็นต้นว่านุ่งกระโปรงสั้นจู๋ หรือนุ่งกางเกงขาบาน สิ่งเหล่านี้ เป็นเพียงสมัยนิยม (fad) เท่านั้นเอง ไม่ได้ยึดมั่นถือมั่นกันเป็นเวลายาวนาน คือเกิดขึ้น ตั้งอยู่เพียงเดี๋ยวเดียวเท่านั้น แล้วก็ดับไป

ตัวอย่างของค่านิยมที่ไม่เหมาะสม เช่น ต้องได้สินบน, การคอยรับอย่างเดียว ไม่เคยให้อะไรใคร, นินทาว่าร้ายผู้อื่น ส่วนค่านิยมที่เหมาะสมได้แก่ เมตตา, ขันติ, ในสังคมทั่วๆ ไปยอมรับว่าการปฏิบัติตามกฎหมายและอื่นๆ เป็นค่านิยมที่ดี

โดยทั่วๆ ไปแล้ว ค่านิยมอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ (1)ประเภทที่พระศาสดาหรือพระผู้เป็นเจ้า กำหนดให้ (God – Given) เช่น ศีล หรือหัวข้อธรรมมะต่างๆ

(2) ประเภทที่สังคมกำหนดขึ้นเอง (Convention) เช่น ประเพณี กฎหมาย วินัย จรรยาบรรณ เป็นต้น

ดังนั้น จริยธรรม ก็คือ ค่านิยมทั้ง 2 ประเภทที่กล่าวแล้วนั้นรวมกันนั้นเอง จะเห็นได้ว่า คนที่ถือธรรมะ ก็ย่อมจะต้องยึดถือวินัย กฎหมายและจรรยาบรรณของอาชีพของตนด้วย จะถือแต่เพียงค่านิยมประเภทใดประเภทหนึ่งหาได้ไม่ หรืออีกนัยหนึ่งก็แปลว่า คนเราจะต้อง มีจริยธรรมให้ครบถ้วน ทั้งนี้ เป็นการให้ความหมายอย่างกว้างแก่คำว่า จริยธรรม

คำว่า จริยธรรมนี้ อาจจะยังแบ่งออกได้อีกวิธีหนึ่ง โดยที่มี 2 ประเภทเหมือนกัน คือค่านิยมที่เป็นพื้นฐานในการเป็นพลเมืองดี (Basic Values) ประการหนึ่ง และค่านิยมประจำวิชาชีพของแต่ละวิชาชีพ (Professional Values) อีกประการหนึ่ง ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นอุดมศึกษาในสาขาวิชาชีพใดๆ ก็ย่อมจะต้องเรียนรู้ค่านิยมประจำวิชาชีพนั้นๆ เช่น บุคคลที่จะเป็นนายแพทย์หรือเป็นครู ก็ย่อมจะต้องยึดมั่นในค่านิยมพื้นฐาน และในขณะเดียวกันก็จะต้องยึดมั่นในค่านิยมประจำวิชาชีพของตนอีกด้วยจึงจะครบถ้วน

จริยธรรมประเภทใดมีค่านิยมอะไรบ้าง และแบ่งเป็นหมวดหมู่อย่างไร โปรดดูตารางต่อไปนี้ :

จริยธรรม แบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท คือ

1.ค่านิยมพื้นฐาน (Basic Values)	2.ค่านิยมวิชาชีพ (Professional Values)
ก.ศีลธรรม เช่น ไม่ฆ่า ไม่ขโมย ไม่หลอกลวง กล่าวเท็จ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่ดื่มสุรายาเมา ฯลฯ	ก.อุดมการณ์ประจำอาชีพ
ข.คุณธรรม เช่น สัจจะ ทมะ ขันติ จาคะ, ทานมัย ศีลมัย ภาวนามัย, เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา, ความยุติธรรม อริยสัจ, มรรค, ฯลฯ	ข.จรรยาบรรณ ประจำอาชีพ
ค.ธรรมเนียมประเพณีที่ดี การทำบุญให้ทาน,ประเพณีวันวิสาขบูชา, การไปคารวะผู้ใหญ่, ฯลฯ	ค.พระราชบัญญัติประจำอาชีพ
ง.กฎหมาย พระราชบัญญัติและกฎเกณฑ์ทั้งปวงที่ควบคุมสังคมให้อยู่ในแนวทางที่ดีของชีวิต ฯลฯ	ง. วินัย ประจำอาชีพ

3. จะสร้างจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนอย่างไร

ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเบื้องต้นว่า ค่านิยม เช่น จริยธรรมนั้น จะเกิดขึ้นในใจของเราได้ก็จะต้อง**เริ่มด้วยความประทับใจอย่างลึกซึ้ง**

สิ่งอย่างหนึ่งเป็นที่ประทับใจอย่างลึกซึ้งแก่คนๆ หนึ่ง ก็หาเป็นที่ประทับใจแก่อีกคนหนึ่งไม่ สิ่งที่ประทับใจเด็ก ก็หาประทับใจคนวัย

อุดมศึกษาไม่ จึงนับว่าเป็นเรื่องยากอย่างหนึ่งที่จะหาสิ่งใดสิ่งหนึ่งมาให้เป็นที่ประทับใจแก่ทุก ๆ คน ในเวลาเดียวกัน นี่ก็เป็นปัญหาเรื่อง "ความแตกต่างระหว่างบุคคล" (Individual differences) ซึ่งยังแก้ไม่ตกในวิชาศึกษาศาสตร์อยู่ในขณะนี้ แต่ประเทศที่มีวิทยาการคอมพิวเตอร์ก้าวหน้า ก็กำลังพยายามที่จะแก้ปัญหานี้อยู่เป็นอย่างมาก

แต่เราก็ต้องพยายามช่วยเหลือผู้เรียนให้เกิดประทับใจเป็นรายตัวเท่าที่จะกระทำได้ ยกตัวอย่างเราให้เด็กคนหนึ่งอ่านเรื่อง "King Arthur and Knights of the Round Table" (พระเจ้าอาเธอร์และอัศวินโต๊ะกลม) เด็กคนนั้นอ่านมาถึงตอนที่อัศวินชื่อเซอร์ กาละแฮด (Sir Galahad) ได้กล่าวสัจวาจาเอาไว้ว่า "My strength is as the strenght of ten, because my heart is pure" (กำลังของข้าพเจ้าประดุจดังกำลังของคนสิบคน เพราะว่าใจของข้าพเจ้าบริสุทธิ์) ปรากฏว่าเด็กผู้เรียนคนนั้นรู้สึกประทับใจเหลือเกิน คิดว่าเราจะต้องมีใจบริสุทธิ์ดังเซอร์ กาละแฮด ให้จงได้ แล้วก็พยายามดำรงตนโดยมีน้ำใจบริสุทธิ์ตลอดมา

อีกตัวอย่างหนึ่ง สมัยหนึ่งพวกชาวป่าเข้าบุกกรุงโรม ทหารโรมันออกต่อสู้ และบังเอิญทหารคนหนึ่งเพลี่ยงพล้ำถูกข้าศึกจับได้ และถูกนำตัวไปพบแม่ทัพข้าศึกเพื่อซักถามความลับทางการทหาร ขณะนั้นเป็นเวลากลางคืน ในห้องของแม่ทัพข้าศึกมีคบเพลิงดวงใหญ่ จุดไว้โชติช่วง เมื่อถูกซักถามทหารโรมันคนนั้น แสดงความซื่อสัตย์สุจริตอย่างยิ่ง ไม่ยอมตอบคำถามใดๆ แต่ก้าวหน้าไปที่คบเพลิงแล้วเอามือแหย่ไปในดวงไฟนั้นจนไหม้เหม็นไปหมดพร้อมกับกล่าวว่า ท่านอย่ามาถามความลับจากเราเลย แม้ไฟจะไหม้มือ ไหม้แขน หรือไหม้ตัวเราจนตายไป เราก็จะไม่บอกความลับของประเทศชาติเด็ดขาด

เด็กผู้อ่านบางคนรู้สึกประทับใจอย่างลึกซึ้ง จนถึงกับปณิธานว่าตนเองจะต้องซื่อสัตย์สุจริต ดังเช่นทหารโรมันผู้นั้น โดยตลอดชีวิต เรื่องราว

ในประวัติศาสตร์ไทยของเรา เช่น เรื่องพันท้ายนรสิงห์ หรือชาวบ้านบางระจัน ก็เป็นที่ประทับใจอยู่ไม่น้อยอาจเอามาใช้ได้เป็นอย่างดี

อาจารย์ผู้สอนจริยธรรม คงจะต้องสะสมเรื่องราวและกิจกรรมที่ประทับใจไว้มากมาย เพื่อใช้ให้เกิดความประทับใจอย่างลึกซึ้งกับเด็กระดับต่างๆ กัน ให้เหมาะสมเท่าที่จะกระทำได้

สำหรับในระดับอุดมศึกษา หรือผู้ที่มีความรู้แล้วระดับหนึ่งเราจะช่วยสร้างจริยธรรม (เป็นต้นว่า ค่านิยมพื้นฐาน) ให้แก่เขาได้อย่างไร จะเล่านิทานให้ฟังดังที่กล่าวมาแล้วนั้นหรือ, หรือจะเริ่มด้วยการอธิบายเบญจศีล-เบญจธรรม เลยทีเดียว ก็เกรงว่าน่าจะได้ผลน้อย เพราะคงจะไม่เป็นที่ประทับใจเป็นแน่ เราคงจะต้องช่วยหาเรื่องราวจากสิ่งแวดล้อมในระดับสูงขึ้นไปอีก

ปัญหาจึงมีอยู่ว่าจะเริ่มต้นอย่างไร เมื่อรำลึกถึงปรัชญาการศึกษาที่เคยเรียนมาเกี่ยวกับการเรียนรู้แล้ว, ก็ตกลงใจว่า **จะต้องตั้งต้นด้วยสถานการณ์ที่เป็นปัญหา**(Learning starts with a problematic situation) **และจะต้องเป็นปัญหาที่ประทับใจของผู้เรียนที่มีความรู้** อีกด้วย จึงได้เริ่มต้นโดยการยกคำถามขึ้นว่า "คนคืออะไร"? ถ้าคำถามนี้ประทับใจจริง กระบวนความคิดก็คงจะเคลื่อนไปตามระบบของมัน คือเริ่มตั้งแต่ต้น, ไปจนถึงค่านิยม, ไปจนถึงการกระทำ, จนเกิดการเรียนรู้ขึ้นได้

เมื่อยกปัญหาขึ้นเช่นนั้นแล้ว ก็ให้นิสิตไปอ่านหาความรู้เอาเอง เพื่อมาถกแถลงกันในคราวหน้า

เมื่อถึงคราวหน้า ปรากฏว่า มีผู้แสดงความคิดกันมากมาย บางคนคิดเรื่องคนคืออะไรในแง่วิวัฒนาการ (evolution), บางคนคิดหนักไปทางชีววิทยา (Biology) บางคนก็คิดไปในทางศาสนา ก็ตามใจสุดแล้วแต่

จะคิด, แต่ขอให้ไปคิดต่อไปอีกให้ครบระบบของปัญหา กล่าวคือจะต้องพยายามตอบปัญหาต่อไปนี้ คือ :

- คนคืออะไร
- ปัญหาของคนมีอะไร
- สาเหตุของปัญหานั้นคืออะไร
- มีทฤษฎีในการแก้ปัญหานั้นๆ อย่างไร
- ข้อปฏิบัติต่างๆ ตามนัยของทฤษฎีนั้นมีอะไรบ้าง รวมทั้งหมดเป็น 5 ปัญหาด้วยกัน เป็นการคิดให้ครบระบบ ให้เวลาไปคิดหรือไปอ่านมาเป็นเวลา 2 อาทิตย์ แล้วเอาความคิดหรือความรู้ที่ได้มานั้น มาแถลงแก่กันและกัน ปรากฏว่าหลายคนไม่อาจคิดให้ครบทั้งระบบได้ บางคนก็คิดได้บ้างไม่มากนักและสนใจอยากจะรู้

เมื่อเกิดสถานการณ์ที่เป็นปัญหาเช่นนี้,ก็เป็นโอกาสที่จะบรรยายให้ประทับใจได้ ซึ่งหวังว่าเมื่อผู้เรียนได้ฟังคำอธิบายแล้ว ก็จะเกิดความซึ้งใจและอื่นๆ ขึ้นตามลำดับไป จนถึงขั้นยึดมั่นถือมั่น คือเกิดเป็นค่านิยมในทางจริยธรรมขึ้นได้

คำบรรยายนั้นคงยืดยาวมาก แต่พูดสั้นๆ ณ ที่นี้ ก็คือ :

1. คนคืออะไร คนได้แก่ขันธ์ 5

2. ปัญหาของคนมีอะไร ปัญหามี 3 ระดับ คือ ระดับเกี่ยวกับตนเองโดยตรง, ระดับเกี่ยวกับที่ตนต้องอยู่ในสังคม, และระดับอุตรภาพ (Transcendental)

3. สาเหตุของปัญหาเหล่านั้น ได้แก่ตัณหา, อนิจจัง, อวิชชา, ฯลฯ

4. มีทฤษฎีในการแก้ปัญหานั้น" อย่างไร ได้ ปฏิจจสมุปบาท

5. ข้อปฏิบัติต่างๆ ตามนัยของทฤษฎีนั้น ได้แก่ มรรคมีองค์ 8 (ศีล สมาธิ ปัญญา)

ผู้เรียนที่รู้สึกประทับใจในคำอธิบาย ก็ย่อมไปขวนขวาย และไปอ่านหนังสือต่างๆ ตามในบัญชีหนังสือที่จัดให้เขา เป็นที่แน่ใจได้ว่าได้เกิดจริยธรรมระดับต่างๆ ขึ้นในใจของผู้เรียนเหล่านั้นบ้างแล้ว, ซึ่งเขาจะได้นำไปสู่การปฏิบัติตนที่ดีต่อไป

ตัวอย่างที่ยกมาอธิบายดังกล่าวแล้วนี้, จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องของความลึกซึ้งโดยตลอดโดยเฉพาะอย่างยิ่ง **ใจความของคำถามแต่ละข้อที่ยกขึ้นมาถามนั้น ประกอบกันเป็นโครงสร้างที่น่าประทับใจและมีความลึกซึ้งเป็นอย่างยิ่ง**

อนึ่ง คำตอบของคำถามทั้ง 5 ข้อนั้น ปรากฏว่าเมื่อรวมกันเข้าแล้วก็เป็นปรัชญาที่เต็มไปด้วยเหตุผลน่าเลื่อมใส จะทำให้ผู้เรียนหันมาสนใจเรื่องจริยธรรมมากขึ้น

แต่แน่นอนละ สิ่งที่ประทับใจหรือซึ้งใจของคนกลุ่มหนึ่ง อาจจะหาประทับใจหรือซึ้งใจของคนกลุ่มอื่นไม่ นี่ก็เป็นปัญหาที่หนักหน่วงของอาจารย์ผู้สอนจริยธรรม ซึ่งจำเป็นจะต้องเลือกสรรเนื้อหาที่ลึกซึ้งไว้ใช้หลายๆ อย่าง และเลือกสรรวิธีการสอนอื่นๆ ไว้หลายประการเช่นกัน ต้องคอยสะสมเอาไว้เรื่อยๆ ไป ทั้งนี้ตามหลักใหญ่ที่ว่าต้องเริ่มด้วยสิ่งที่ซึ้งใจก่อน แล้วสิ่งนั้นก็จะไหลไปตามกระแสของความคิด จนถึงขั้นเป็นค่านิยม และต่อไปจนถึงขั้นการกระทำ ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในเรื่องค่านิยมเกิดขึ้นได้อย่างไร

ในการสอนจริยธรรมนั้น คงต้องสอนสอดแทรกเข้าไปในวิชาต่างๆ ที่เรียนอยู่ประจำวันประการหนึ่ง และสถานศึกษาจัดโครงการสอนจริยธรรมเป็นพิเศษอีกประการหนึ่ง กล่าวคือต้องทำทั้งสองประการจึงจะได้ผลดี

บูชาครู

บรรจง ชูสกุลชาติ

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นครูที่ศิษยานุศิษย์มีความประทับใจมากที่สุดคนหนึ่ง ประทับใจในความมีวิญญาณครูของท่าน ประทับใจในความเป็นปูชนียบุคคลของท่าน และประทับใจในความมีภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐานของท่าน

ศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นครูที่มีวิญญาณครู ท่านมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะได้เห็นลูกศิษย์ของท่านทุกคน มีความรู้ประดุจนักปราชญ์ผู้หนึ่งและมีคุณธรรมประดุจผู้ทรงศีลผู้หนึ่ง ท่านจึงอุตส่าห์พยายามพูดและเขียน ปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดอันเป็นเจตนารมณ์และอุดมการณ์อันสูงส่งดังกล่าวนี้ ให้มีในตัวลูกศิษย์ของท่านให้จงได้ไม่ว่าท่านจะเหน็ดเหนื่อยใจและกายสักเพียงใด ท่านก็ไม่เคยย่นระย่อท้อถอยแต่อย่างใดเลย

ท่านเคยถูกลูกศิษย์แกล้งเยาะเย้ยด้วยท่าทาง ท่านเคยถูกลูกศิษย์ถากถางด้วยวาจาทั้งต่อหน้าและลับหลังแต่ท่านก็ไม่นำพาต่อวาจาและท่าทางต่างๆ เหล่านั้นท่านยังคงมุ่งมั่นที่จะปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดอันเป็นเจตนารมณ์และอุดมการณ์อันสูงส่งดังกล่าวนั้น อย่างมั่นคงไม่เปลี่ยนแปลง

ท่านเป็นผู้บริหารสถานศึกษา ท่านเป็นครูอาจารย์ที่ต้องสั่งสอนอบรมบ่มนิสัยในเวลาเดียวกันเหมือนกับครูบาอาจารย์ท่านอื่นๆ มิหนำซ้ำในเวลากลางคืนท่านก็ต้องตรวจตราตามอาคารและหอพักนักศึกษา วันเวลาของท่าน ท่านได้ทุ่มเทให้กับงานการเป็นครูอย่างไม่รู้เหน็ดเหนื่อยและเบื่อหน่าย แต่อย่างใดเลย

แทบทุกสัปดาห์ ท่านจะสรรหาสุภาษิต ความคิดใหม่ๆ และคำคมที่เกี่ยวกับชีวิต การศึกษาและการพัฒนาคนมาเขียนไว้ให้ศิษย์ได้อ่านกันบนกระดานดำธรรมดาด้วยลายมือของท่านเองซึ่งเป็นลายมือที่อ่านง่าย แล้วท่านจะลงชื่อกำกับไว้ทุกครั้ง ทั้งๆ ที่เป็นลายเซ็นก็เป็นลายเซ็นที่อ่านแล้ว เป็นชื่อและนามสกุลของท่าน

ในระยะหลังๆ ท่านคงไม่มีเวลามาเขียนข้อความที่เป็นสุภาษิต ความคิดใหม่ๆ และคำคมทั้งหลายไว้บนกระดานอีกต่อไป แต่ท่านเขียนใส่แผ่นปลิวมาจากบ้านแล้วเอามาปิดไว้ด้วยกาว บนแผ่นกระดานดำอีกทีหนึ่ง ซึ่งลูกศิษย์ลูกหาและเพื่อนครูอาจารย์ได้อ่านเป็นอาหารสมองเป็นอย่างดีทีเดียว

เท่าที่พอจะจำได้ก็มีข้อความจูงใจอยู่ข้อความหนึ่งซึ่งท่านเขียนไว้ว่า

"จงกล้าคิด กล้าพูดและกล้าทำ ... ให้คิด พูดและทำอย่างกล้าหาญ"

จะเห็นได้ว่า ท่านศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี **ท่านเป็นผู้มีวิญญาณครูอย่างแท้จริง**

ท่านศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นครูที่เป็นปูชนียบุคคล คำพูด ความคิดและการดำเนินชีวิตของท่านล้วนแล้วแต่เป็นแบบอย่างในทางดีงาม และเป็นสัจจะ ท่านพูดอย่างไรท่านก็ทำได้อย่างนั้น ไม่เหมือนครูอาจารย์หลายท่านที่มักจะกล่าวกับลูกศิษย์เสมอๆ ว่าจงทำตามที่ฉันพูด แต่อย่าทำตามที่ฉันทำ

ท่านสอนลูกศิษย์ให้แต่งตัวให้เรียบร้อย ใส่เสื้อแขนยาวไม่พับแขน เห็นใครพับแขนเสื้อท่านจะดุและสั่งให้คลายพับทันที ตัวท่านเองท่านก็ไม่เคยพับแขนเสื้อ ถ้าอยากให้เสื้อแขนยาวมันสั้น ท่านบอกให้ตัดแขนสั้นมันจึงจะสุภาพ การแต่งกายของท่านนั้นสุภาพเรียบร้อยเป็นตัวอย่างที่ดีเสมอ

ท่านคอยอบรมบ่มนิสัยมิให้ลูกศิษย์กินเหล้า สูบบุหรี่ เล่นการพนัน และประพฤติตนเป็นคนเสเพลและเอาจริงเอาจังกับเรื่องอบายมุขเหล่านี้เป็นอันมาก และเมื่อท่านพบเห็นท่านก็ไม่เคยรีรอที่จะดุด่าว่ากล่าวอย่างครูไม่สนใจว่าใครจะรักจะชอบหรือไม่รักไม่ชอบ แต่ลูกศิษย์ทุกคนก็ไม่มีใครที่จะไม่รักท่านและเข้าใจในความหวังดีของท่าน

ในชีวิตของท่าน เมื่อท่านสั่งสอนอบรมอย่างไรท่านก็ทำได้ตามนั้น ไม่มีใครและลูกศิษย์คนใดที่รู้และเห็นท่านสูบบุหรี่ ดื่มเหล้า เล่นการพนัน หรือประพฤติตนเป็นคนเสเพลและสำมะเลเทเมา *ท่านเป็นคนสมถะเป็นคนที่มีความเพียบพร้อมและเปี่ยมไปด้วยคุณธรรม ประดุจผู้ทรงศีลจริงๆ ท่านจึงเป็นปูชนียบุคคลของลูกศิษย์ทุกคน*

สมดังคำกลอนอมตที่ล้นเกล้าล้นกระหม่อม พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงรจนาไว้ในหนังสือเวนิสวาณิช ที่ว่า

นักพรตผู้ประพฤติสมปากสอน เป็นสิ่งประเสริฐเลิศสุนทรควรอภิวาท

ท่านศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นผู้ที่มีภูมิรู้ สมเป็นครูอย่างแท้จริง ท่านเป็นผู้ที่ไม่รู้จักอิ่มในวิทยาการท่านจะอ่านจะเขียนอยู่เสมอเป็นประจำ จึงทำให้ท่านมีความคิดอ่านกว้างไกลและมีความรอบรู้ประดุจเป็นนักปราชญ์ผู้หนึ่ง ซึ่งท่านได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม แต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตด้วยจนถึงปัจจุบันนี้

การที่ท่านมีความรอบรู้ ทำให้ท่านเป็นผู้ทันโลก ทันคน ทันงาน และทันเหตุการณ์อยู่เสมอ

ยังจำได้ว่า ครั้งหนึ่งท่านสอนศิษย์เรื่องทฤษฎีของการเปลี่ยนแปลง ท่านได้สาธกและสาธยายเรื่องการหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในโลกนี้ ทั้งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ว่าไม่มีสิ่งใดเลยที่จะไม่เปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่างล้วนแต่ต้องหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามกฎแห่งความเป็นจริง ทั้งสิ้น

พอสอนจบ ท่านก็เปิดโอกาสให้มีการอภิปราย มีศิษย์คนหนึ่งยกมือขออภิปรายว่า มีครับอาจารย์ที่ผมเห็นว่าไม่เปลี่ยนแปลงเลย คือการทำนา ทำแต่ไหน แต่ไรมาแล้ว ปู่ ย่า ตา ทวด และคุณพ่อของผม ทำนาด้วยวัวด้วยควายอย่างไร เดี๋ยวนี้ก็ยังไถด้วยวัวควาย โดยไม่เปลี่ยนแปลง สมัยนั้นเราเรียนกันในปี พ.ศ.2497

บรรดาลูกศิษย์ก็ซึ้งใจที่เห็นเพื่อนของเราคนหนึ่ง แหลมคมปานนั้น

ต่างก็พากันหวั่นอยู่ว่า พระอาจารย์ของเราคงเข้าตาจนกันหนนี้ แต่ท่านก็ไม่มีรีรอเลย พอลูกศิษย์ของท่านป้อนคำถามจบลง ท่านก็ตอบทันทีทันควันว่า

"ถึงแม้จะไถนากับวัวกับควาย ก็ไม่ใช่วัวควายตัวเดียวกัน"

ลูกศิษย์ทั้งชั้นก็ฮากันครืน แต่เท่านั้นยังไม่พอ มีศิษย์อีกคนหนึ่งซึ่งคิดว่า คราวนี้พระอาจารย์คงอภิปรายไม่ได้แน่ จึงยกมือขออภิปรายเป็น

เชิงท้าทายว่า มีอีกครับ อาจารย์ที่ผมว่า ไม่เปลี่ยนแปลงเลย คือ ดวงอาทิตย์ อย่างไรครับ ดวงอาทิตย์นั้นจะขึ้นทางตะวันออกเสมอและตกทางตะวันตกเสมอ ไม่เคยเปลี่ยนแปลง

คราวนี้ บรรดาลูกศิษย์ทั้งหลายต่างพากันเงียบเชียบกว่าครั้งก่อน เพราะ ในความรู้สึกของพวกเรานั้นเห็นว่า คำอภิปรายของเพื่อนคนหลังนี้มีความแหลมคม และเฉียบขาดกว่าคนก่อนมากนัก พระอาจารย์ของเราก็ดูเหมือนจะนิ่งเงียบคิดอยู่พักหนึ่งเหมือนกัน แต่ก็ไม่นานนัก แต่กระนั้นบรรดาลูกศิษย์ก็หวั่น ๆ อยู่เหมือนกันว่าท่านจะจน

แต่ในที่สุด ท่านก็ตอบต่อข้ออภิปรายอันเป็นปัญหา อย่างมั่นอกมั่นใจว่า

"พระอาทิตย์นั้นขึ้นทางตะวันออกและตกทางทิศตะวันตกก็จริง แต่มิใช่เป็นเวลาเดียวกันทุกวัน"

ลูกศิษย์ทั้งชั้นก็ฮาครืนอีกเช่นเคย และท่านได้เฉลยต่อไปอีกว่า กรมอุตุนิยมวิทยาจะบอกเราเสมอว่าวันนี้พระอาทิตย์ขึ้นเวลานั้นและตกในเวลานั้น การขึ้นและการตกของพระอาทิตย์ทุกวันนั้นแตกต่างกันเสมอ และหลังจากคำอภิปรายเชิงถาม ดังกล่าวแล้วก็ไม่มีลูกศิษย์คนใดไต่ถามอภิปรายอีกเลย

นับว่าไม่ทันถึงสามเพลง ก็ตกม้าตายไปตาม ๆ กัน

ท่านศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นผู้ที่มีภูมิธรรม อย่างสำคัญที่เดียว ในชีวิตในอาชีพและในการงานของท่าน เป็นที่กล่าวขานกันเสมอว่าท่านเป็นผู้รู้ซึ้งถึงพระธรรม ท่านเคยได้นำหลักธรรมมาประยุกต์เป็นปรัชญาการศึกษาและตั้งเป็นหลักการว่า การศึกษาคือการพัฒนาขันธ์ห้า อันเป็นการพัฒนาสองส่วนทั้งทางกายและทางจิตใจ ทางกายคือ การพัฒนา รูป

อันหมายถึงร่างกายและทางใจได้แก่การพัฒนา เวทนา หมายถึง ความรู้สึกสุขทุกข์ สัญญา หมายถึงการหมายได้จำไว้ สังขาร อันหมายถึง ความคิดปรุงแต่งสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นได้และเห็นไม่ได้ วิญญาณ คือ การรับรู้ดังนี้เป็นต้น

นอกจากท่านจะมีความรู้ความเข้าใจในธรรมะอย่างลึกซึ้งแล้วในชีวิต ในอาชีพและการทำงานของท่านก็เต็มเปี่ยมไปด้วยการปฏิบัติธรรม ท่านจึงเป็นผู้ที่มีภูมิธรรมอย่างสูง สมกับที่ท่านได้ตั้งปณิธานให้บรรดาลูกศิษย์ของท่านเป็นผู้มีคุณธรรม ประดุจผู้ทรงศีลคนหนึ่ง

ท่านเป็นผู้ปฏิบัติตามปณิธานนั้น โดยภูมิธรรมของท่านอย่างสมบูรณ์ทีเดียว

ท่านศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นผู้มีภูมิฐาน ทั้งในการพูด การคิด และการกระทำ ท่านพูดเป็นหลักฐาน ท่านคิดเป็นหลักฐาน และท่านกระทำสิ่งใดก็เป็นหลักฐานและกระทำ พูดและคิดอย่างมีภูมิฐาน จากความมีภูมิฐานของท่านในทางกายกรรม วจีกรรม และมโนกรรมดังกล่าวแล้ว เมื่อท่านจะดุจะด่าลูกศิษย์ ลูกศิษย์ก็ไม่โกรธและกลับเห็นเป็นขำขันไปได้เสมอ ความมีภูมิฐานของท่าน ท่านสามารถทำเรื่องยากให้เป็นเรื่องง่าย เรื่องเล็กให้กลายเป็นไม่มีเรื่อง และเรื่องใหญ่ให้กลายเป็นเรื่องเล็กได้เสมอในชีวิตแห่งการเป็นครูบาอาจารย์ของท่าน ท่านใช้วิธีการพูดให้ขำขันด้วยคำคมที่เฉียบขาด เป็นที่น่าอัศจรรย์ใจอย่างยิ่ง

สิ่งที่บรรดาลูกศิษย์ประทับจิตประทับใจตลอดมาก็คือ การแต่งกายอย่างมีภูมิฐานของท่าน การเดินการยืนและการนั่งอย่างภูมิฐานของท่าน ตลอดจนการครองรัก ครองเรือนอย่างเป็นหลักฐานและอย่างมีภูมิฐานของท่าน

ท่านศาสตราจารย์สาโรช บัวศรี เป็นครูที่ลูกศิษย์มีความภาคภูมิใจและยกย่องเทิดทูนในความมีวิญญาณครูของท่าน เป็นครูที่ลูกศิษย์อิ่มเอิบใจที่ได้พบท่านและคารวะท่านในความเป็นปูชนียบุคคลของท่าน และเป็นครูอาจารย์ที่บรรดาลูกศิษยานุศิษย์ทั้งหลายทั้งปวงประทับใจและปลาบปลื้มใจ ในความมีภูมิรู้ ความมีภูมิธรรมและความดี ภูมิฐานของท่าน

จึงขอให้อักษรสาส์นจากความจริงใจและความมีใจจริงของศิษย์คนหนึ่งในนามศิษยานุศิษย์ทั้งหลายทั้งปวงแทนธูปเทียน หญ้าแพรกและดอกมะเขือ เพื่อมาบูชาครูที่มีนามว่า

ท่านศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี

ผู้เป็นที่เคารพของพวกเรา

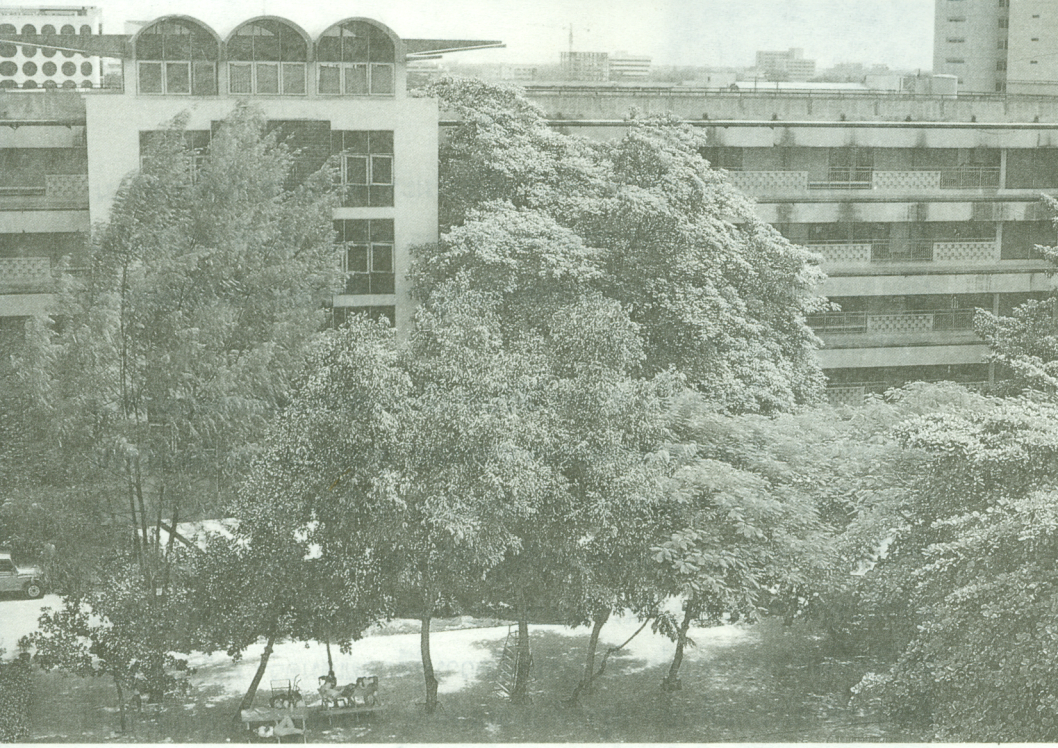

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรีกับจริยธรรม

รองศาสตราจารย์วรวิทย์ วศินสรากร

ในภาวะอันสับสนของโลกปัจจุบันนั้น เราจะพบข้อเท็จจริงประการหนึ่งในวงการศึกษาไทย นั่นคือ **ครูไทยมีความเป็นครูน้อยลง** ครูประพฤติปฏิบัติตนเป็นเพียง**คนรับจ้างสอนหนังสือ**มากขึ้น

ครูนั้นได้ชื่อเป็นพ่อพิมพ์แม่พิมพ์ของเด็ก เป็นประทีปส่องทางให้แก่ศิษย์ ครูจึงเป็นปูชนียบุคคลของศิษย์ ครูจะเป็นอย่างที่กล่าวนั้นได้ครูจึงต้องมีธรรมะประจำใจหลาย ๆ ประการ ด้วยเหตุที่ครูเป็นบุคคล ซึ่งมีสองสถานะ นั่นคือ สถานะหนึ่ง เป็นบุคคลธรรมดาเหมือนชาวบ้านทั่วไป ซึ่งจะต้องมีธรรมะ เช่น ศีลห้า คารวาสธรรม สัปปุริสธรรม อิทธิบาทสี่ และอื่น ๆ ขณะเดียวกันอีกสถานะหนึ่งคือ "เป็นครู" ก็ต้องมีธรรมะสำหรับครูเพิ่มขึ้นอีกด้วย นั่นคือ จะต้องมีกัลยาณธรรม และธรรมเทศกธรรม เป็นต้น

ครูคนหนึ่งของผู้เขียน ซึ่งเป็นผู้มีธรรมะทั้งหลายเหล่านี้เพียบพร้อม ไม่ขาดตกบกพร่องเลย คือ **ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี** ท่านจึงเป็นผู้ที่เป็นครูโดยสมบูรณ์ เป็นที่เคารพยกย่องบูชาของศิษย์อย่างไม่เสื่อมคลาย ท่านเป็นปูชนียบุคคลโดยแท้

ครูในปัจจุบันนั้น อาจจะได้รับการฝึกฝนอบรมหล่อหลอมมาจากเบ้าหรือสังคมซึ่งขาดตกบกพร่องจากธรรมะ คุณธรรม และวัฒนธรรมประเพณีอย่างไทย ๆ ของเรามากไปสักหน่อย เราจึงพบครูบางคนในบางโรงเรียน บางกลุ่มบางพวกประพฤติปฏิบัติไม่เหมาะสมที่จะได้ชื่อว่า "ครู" มากขึ้นทุกที ๆ จนกระทั่งเราไม่สามารถจะควานหาครูที่เป็นปูชนียบุคคลของศิษย์ไม่ค่อยจะพบเสียแล้ว ผู้เขียนมีความรู้สึกอยู่เสมอว่า ครูในปัจจุบันทั้งครูระดับประถมศึกษา ครูระดับมัธยมศึกษา หรือครูระดับอุดมศึกษาก็ตามเป็นกันได้แต่เพียง "ปู" กับ "ซะนี" เท่านั้น

ช่วงหนึ่งปีที่ผ่านมานี่เอง ครูโรงเรียนหนึ่งได้นำเอาเด็กกลุ่มหนึ่งเป็นเครื่องมือชุมนุมประท้วงครูใหญ่ด้วยเรื่องโมหคติ ความไม่พอใจกันอันเป็นมิจฉาทิฏฐิ เด็กซึ่งมีจิตใจสะอาดบริสุทธิ์นั้นทำตามครูสั่งโดยไม่รู้เรื่องรู้ราวอะไร ก่อความเสียหายและเสื่อมเสียชื่อเสียงแก่โรงเรียนเป็นอันมาก จนผู้ปกครองนักเรียนกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่พอใจในการกระทำของครูกลุ่มนั้นได้นำลูกหลานของตนลาออกจากโรงเรียนนั้นไปเรียนที่โรงเรียนอื่นเสียเป็นจำนวนมาก นี่มันอะไรกัน ครูซึ่งจะต้องเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ขาดกัลยาณธรรมกันถึงขนาดนี้เชียวหรือ ครูผู้ซึ่งชักนำศิษย์ไปในทางเสื่อมเช่นนี้แล้ว จะเป็นครูกันได้อย่างไร

จริงอยู่โลกปัจจุบันเป็นโลกแห่งคอมพิวเตอร์ ครูปัจจุบันเป็นครูยุคคอมพิวเตอร์ แต่มิได้หมายความว่า ครูไทยซึ่งอยู่ในสังคมไทย เป็นผู้สร้าง-

สรรคนไทยให้เป็น "ไทย" ที่มีวัฒนธรรมไทยจะละเลยธรรมะและวัฒนธรรมที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ตั้งแต่เนิ่นนานมาแล้วนั้นได้ เพราะถ้าสถาบันครู ซึ่งเป็นสถาบันอันสำคัญยิ่งที่จะสร้าง "คนให้เป็นคนที่สมบูรณ์" บิดเบี้ยวไปเสียแล้ว อนาคตจะเหลืออะไรสำหรับสังคมไทยอีกเล่า อย่าลืมนะครับว่า **เมื่อใดสังคมไทยสูญเสียวัฒนธรรมไทยไป เมื่อนั้นจะสูญชาติ**

ท่านที่เคารพครับ กระผมเป็นห่วงในเรื่องนี้เป็นอย่างมาก ขอเรียกร้อง ขอกระตุ้นให้เหล่าศิษย์ของท่านศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี ทั้งหลาย ช่วยกันเถอะครับ ช่วยกันประพฤติปฏิบัติตามครรลองที่ท่านอาจารย์ของเราประพฤติปฏิบัติเป็นตัวอย่างแก่เรา เราจะได้ช่วยกันให้การศึกษาอบรมแก่อนุชนรุ่นหลัง ทั้งในด้านการศึกษาที่เป็นทางการและการศึกษาที่ไม่เป็นทางการ ทั้งนี้เพื่อให้อนุชนของเราได้มีจริยธรรม มีคุณธรรม และมีวัฒนธรรมอย่างไทย ๆ อันเป็นวิถีทางหนึ่งในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ส่วนหนึ่งให้ยั่งยืนสถาพรต่อไปชั่วนิรันดร์

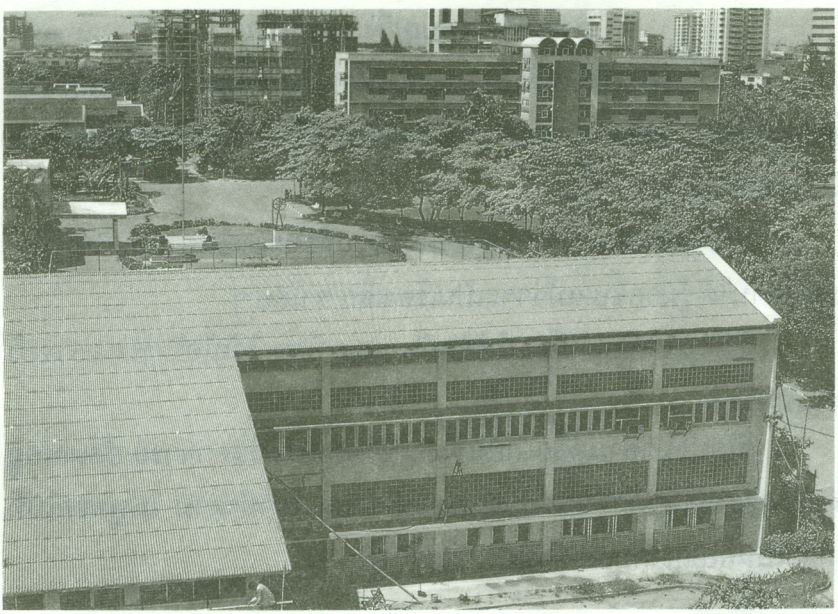

แนวความคิด

ศาสตราจารย์บุญถึง แน่นหนา

ตารำหรือหนังสือเรียนของเราในปัจจุบัน ดีขึ้นมากกว่าสมัยก่อน เพราะมีเรื่องใกล้ตัวเรามากขึ้น ทำให้นักเรียนเหยียบแผ่นดินไทยด้วยความมั่นใจ และภูมิใจมากขึ้น

ประวัติสำคัญต่าง ๆ น่าจะได้มีประวัติของคนไทยให้เยาวชนของเราได้อ่านได้ รู้มากขึ้น แม้ว่าจะเป็นเรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ

ผู้เขียนได้เขียน เรื่อง ไอ้นัดกับ ดร.สาโรช ไว้เมื่อปี พ.ศ.2519 ก็นานมาแล้ว

เมื่อนำมาอ่านดูอีก ก็ยังเห็นจริยวัตรของท่านอาจารย์ ชัดเจนอยู่ โดยเฉพาะที่มีต่อเด็กที่ยากไร้ สัญญาอย่างใดแล้วก็ทำตาม ไม่พูดขอไปที แม้แต่เป็นสัญญากับเด็กตัวน้อย ๆผู้ยากไร้

ผู้เขียนขอนำเรื่องเก่ามาพิมพ์ในหนังสือนี้ ตามที่รองศาสตราจารย์ วรวิทย์ วศินสรากร ขอร้อง โดยมีจุดมุ่งหมายคือ

(1) เพื่อระลึกถึงความหลัง ตามภาษาคนเก่า (แต่ไม่แก่)

(2) เพื่อเป็นข้อมูลเก็บไว้ ต่อไปในวันหน้า อาจมีผู้จะทำวิจัยเกี่ยวกับประวัติ นักการศึกษาไทย บทความนี้ก็อาจเป็นข้อมูลที่อ้างอิงได้ส่วนหนึ่งสำหรับประวัติอาจารย์ของเรา

(3) บทความนี้ นักเขียนหนังสือสำหรับเยาวชน อาจนำไปเขียนให้ภาษาง่ายเหมาะแก่เด็ก อาจเป็นหนังสืออ่านเล่มหนึ่งในโรงเรียนประถม-ศึกษา

โรงเรียนประถมสาธิตของเราอาจจะลองดูก็ได้ ได้ประโยชน์หลายทาง นอกจากจะช่วยกันบันทึกประวัตินักการศึกษาของไทยไว้แล้ว นักเรียนสาธิต ที่เป็นลูกหลานของ เทาแดง จะได้รู้ประวัติส่วนหนึ่งของบรรพบุรุษของเขาแล้ว ยังอ่านหนังสือที่มีความหมายใกล้ตัวอีกด้วย

ไอ้นัด กับดอกเตอร์สาโรช

ดร.สาโรช เป็นใคร ไม่ต้องบอก ใครไม่รู้ก็เชยแหลก ส่วนไอ้นัดนี่ซิ ใครไม่รู้ ก็ไม่มีใครว่า แม้แต่ผู้เขียนเองก็ยังไม่รู้จัก แล้วจะไปเกณฑ์ให้ผู้อ่านรู้จักได้อย่างไร

เมื่อประมาณ 5-6 ปีมาแล้ว คณะของเรา 5-6 คน จำนวนเท่ากับอดีต ออกจากกรุงเทพฯ ไปพิษณุโลกโดยรถมีลักษณะกึ่งรถเก๋งกึ่งรถบรรทุก

นครสวรรค์ เป็นเมืองแรกที่หยุดเพื่อเติมน้ำมัน ที่ปั๊มน้ำมันสามทหาร ข้างเขากบ ปากน้ำโพ นั่นแหละ มีผู้ชายไทยจูงจักรยานเดินคู่มากับหญิงสาว

สวยคู่หนึ่ง ผู้เขียนคลับคล้ายคลับคลาว่าเคยรู้จักชายคนนั้น ยังไม่ได้ทันพิจารณาหน้าหญิงสาว ชายคนนั้นก็เข้ามาทำความเคารพ ผู้เขียนก็ถึงบางอ้อทันที เพราะเขารายงานว่าเขาเคยเป็นลูกศิษย์

"อยู่ที่นี่หรือ?" ผมถาม

"ครับ อาจารย์จะไปไหน" ชายคนนั้นถามผมบ้าง

"ท่านอาจารย์สาโรช และคณะจะไปพิษณุโลก" ผมตอบ เท่านั้นแหละครับ ชายคนนั้นก็ปล่อยจักรยานที่จูงมาทันที จักรยานก็ล้มลง ในทันทีนั้นก็รีบเอามือทั้งสองรูดแขนเสื้อที่ม้วนไว้ค่อนศอกแล้วกลัดกระดุมเรียบร้อยในชั่วอึดใจ

"ท่านอยู่ที่ไหน" ชายนั้นถาม

ผมชี้ไปทางท้ายรถ ชายคนนั้นรีบเข้าไปหาท่านอาจารย์ของเราแล้วไหว้อย่างนอบน้อม

ท่านอาจารย์ของเราพยักหน้างึก ๆ

"ดี ๆ เรียบร้อยดี" ท่านอาจารย์ทักทายศิษย์เก่าคนนั้น

เห็นไหมครับ อิทธิพล (ทางความดี) ของท่านอาจารย์ของเรา แรงเหลือเกิน จากศิษย์ใหม่จนเป็นศิษย์เก่าไม่รู้กี่ปีผ่านไป ยังจำระเบียบการแต่งกายภายในรั้วเทาแดงได้ เรื่องปลูกฝังความรู้สึกนึกคิด บรรจุลงในสมองลูกศิษย์แล้วท่านอาจารย์ของเราเป็นเอก นิสิตที่ท่านอาจารย์ของเราสอนไม่ถึงหนึ่งอาทิตย์จะมีท่วงทีคล้ายท่านอาจารย์ของเราไปเกือบหมด ศึกษาธิการจังหวัดหลายคนที่ส่งมาอบรมที่ประสานมิตรในสมัยก่อนบางคนจัดได้ว่าหมด "สตีม" แล้วเพราะสูงอายุ พอฟังท่านอาจารย์สาโรชสอนชั่วโมงเดียวก็ฟิตปั๋งประเปรียวขึ้นมาทันที

ฝนเหมือนจะตก ผมคิดเพลินไป จนศิษย์เก่ากับคนรักของเขา มายกมือไหว้ขอลาไปก่อน ผมจึงได้คิด จนบัดนี้ก็ยังไม่ทราบว่า ศิษย์เก่าคนนั้นชื่อไร แต่ไม่ใช่ชื่อ ไอ้นัดแน่นอนผมขอยืนยัน

ในวันเดียวกันนั้น บ่ายแล้วรถของเราก็ถึงเมืองเก่าสุโขทัย เมืองของพ่อขุนอยู่หัวของชาวเราทั้งหลาย คณะของเราคิดว่าไหน ๆ ก็ผ่านสุโขทัยแล้ว แวะชมอดีตของสุโขทัยก็จะเป็นกำไรชีวิต

พอถึงบริเวณเมืองเก่า ท่านอาจารย์ของเราเดินนำอย่างกระฉับกระเฉง ไก๊ดผี ในบริเวณนั้นวิ่งมาล้อมท่านอาจารย์ประมาณสิบคนเพื่อจะบริการ

ไก๊ดผีเหล่านี้อายุไม่เกินสิบขวบ ทุกคนไม่สวมเสื้อ มีอยู่คนหนึ่งประมาณห้าขวบ กางเกงก็ไม่ได้สวม แต่เสียงค่อนข้างดังกว่าเพื่อน ท่านอาจารย์ศิริ ส่งส้มหนึ่งผลให้เจ้าไก๊ดแก้ผ้าคนนั้น เขาแสดงอาการปลื้มใจอย่างบอกไม่ถูก

ไก๊ดผีคนหนึ่ง อธิบายประวัติโบราณสถานเร็วปรื๋อ ตามที่ท่องมาจากแบบเรียนประวัติศาสตร์ของกระทรวง ไม่มีใครฟังรู้เรื่อง

ท่านอาจารย์ได้แต่พยักหน้างึก ๆ เอาแว่นตาออกเช็ด

เจ้าไก๊ดผีคนหนึ่งคิดว่าท่านอาจารย์เป็นฝรั่งฟังไทยไม่รู้

"ภาษาอังกฤษผมก็พูดเป็น" ไก๊ดผีพูดเป็นไทย ด้วยประโยคนี้เองทำให้ท่านอาจารย์ละสายตาจากป้ายประวัติศาสตร์มายังใบหน้าของไก๊ดผี

"วัน ถู ....." เจ้าไก๊ดเริ่มสะปีค**อิงลิช**

"วัน ถู ...."

"นับไป นับไป นับได้เท่าไร ฉันจะให้หนูเท่านั้นบาท" ท่านอาจารย์ของเราให้สัญญาค่าบริการนำเที่ยว

"วันบาท ถูบาท ....." ไก๊ดพยายาม ท่านอาจารย์พยักหน้า

"วันบาท ถู บาท ....."

เป็นที่รู้กันว่า ไก๊ดของเรานับได้แค่สองบาทเท่านั้น แต่ก็ยังพยายามบริการเป็นภาษาอังกฤษต่อไป

"เฮด" ไก๊ดชี้ที่หัว

"อาย" ไก๊ดชี้ที่ตา

ท่านอาจารย์ชี้ที่ตีนไก๊ด เจ้าไก๊ดผีส่ายหน้า "ครูยังไม่ได้สอนฮะ" เจ้าไก๊ดสารภาพ

"ยังงั้น ก็ยังไม่ได้สะตังค์" ท่านอาจารย์บอก

เจ้าไก๊ดทั้งหลายตีสีหน้าผิดหวัง

"อีกสามวันฉันจะมา" ท่านอาจารย์บอก "แล้วจะให้เงินเธอ นับให้ได้มาก ๆ นะ" ท่านให้การบ้านไว้

ตะวันต่ำลง **จนบังเขา**พระอัฐารถเหนือกำแพงตรีบูรเมืองพ่อขุนของชาวเรา เราจึงมุ่งหน้าพิษณุโลก ก่อนที่จะค่ำ

"อย่าโกหกนะ" เจ้าไก๊ดคนแก้ผ้า ตะโกนสำทับ

เจ้าเด็กเอ๋ย ขอให้เอ็งกินอิ่ม ๆ นะ ผลไม้และขนมกระเช้าหนึ่ง คงทำให้อิ่มทั้งหมู่ไปจนรุ่งเช้า เป็นของแน่ ของกินครั้งนี้ คงกินอร่อยดี อย่างวิเศษทำให้เอ็งลืม รสเนื้อในลูกมะค่าที่เห็นแทะอยู่ เมื่อตอนพบกันตอนแรก

อีกสามวันต่อมา คณะของเรามาตามที่นัดไว้กับคณะไก๊ดผี พอรถเลี้ยวเข้าเมืองเก่า คณะไก๊ดวิ่งตามรถเป็นแถว

"นึกว่าโกหก" เจ้าไก๊ดน้อยแก้ผ้าอารัมภบท เมื่อรถจอดดีแล้ว

"เอ้านับไป" ท่านอาจารย์สั่ง "ฉันเตรียมเงินมาแล้ว" ท่านอาจารย์ตบกระเป๋า แปลว่าเตรียมเงินมามาก

บรรดาไก๊ดทั้งหลาย มองหาไก๊ดที่พูดฝรั่ง ทุกคนแสดงสีหน้าผิดหวัง

"ไอ้นัดโว้ย" เจ้าไก๊ดน้อยตะโกน

"ไอ้นัดโว้ย"

"ไอ้นัดโว้ย"

"โรงเรียนยังไม่เลิก" ไก๊ดคนหนึ่งสอดขึ้น

"ไม่มีใครพูดอังกฤษได้อีกรึ" ท่านอาจารย์ถาม ทุกคนไม่ตอบ

"ไม่เป็นไร" ท่านอาจารย์ว่า "ไม่พูดฉันก็จะแจก"

ไก๊ดผีทั้งหลายก็รุมล้อมท่านอาจารย์เพื่อขอค่าบริการ

"ฉันฝากไว้ให้ไอ้นัดด้วยนะ" ท่านอาจารย์ก็แสดงอาการผิดหวังเช่นกันที่ไม่พบไอ้นัด

จากวันนั้นถึงวันนี้ 5-6 ปีแล้ว ปีนี้เป็นปีสำคัญ ท่านอาจารย์ของเรามีอายุครบหกสิบปีบริบูรณ์พอดี เด็ก ๆ เอ๋ย เธอจะรู้หรือไม่หนอคนที่แจกขนมและแจกสตางค์ในวันนั้นท่านทั้งสองชื่ออะไร คิดว่าคงไม่มีใครทราบ เราจะขอบอกให้ว่า ท่านชื่อ อาจารย์สาโรช บัวศรี และอาจารย์ศรี บัวศรี ขอให้ทุกคนเติบโตงอกงามทั้งกายและใจ เรียนวิชาเก่งพูดภาษาอังกฤษเก่ง เหมือนท่านอาจารย์ของเรา ในใจให้มีความซื่อสัตย์ มีหิริโอตะปะ รักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และมีความเป็นไทยเหมือนท่านอาจารย์ของเรา

อย่าลืมนะ มิสเตอร์ไก๊ด และถ้าเจอ ไอ้นัด ก็ช่วยบอกมันด้วย ผมสำทับอยู่ในใจ

2 ก.ย. 19

เป็นคน และมีความเป็นคนต่อไป: สานสัมพันธ์กัน
จนกลายเป็นบุคลิกภาพของคนๆ นั้น ความพยายาม
ที่จะพัฒนาความหลากหลายของการเป็นคน และการ
มีความเป็นคนให้เป็นเอกภาพ เป็นความยากลำบาก-
ยิ่งของครูอาจารย์ ที่ต่อไปหาทางทำทุกรักทาง
ด้วยความรัก ความเสียสละ และความอดทนเป็น
อย่างยิ่ง ท่านอาจารย์สาโรช บัวศรี ก็เป็นอีก-
ท่านหนึ่งในชีวิตของพวกเรา ที่ได้ทำหน้าที่นี้
ด้วยความเต็มใจ พระคุณของท่านรองจากพ่อ-
แม่เราโดยแท้

อารี สุทธิพันธุ์

11 สิงหาคม 2532

ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี กับจริยธรรม

สมชัย วุฑฒิปรีชา

ชื่อของศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี มีความผูกพันกับคำว่า "จริยธรรม" อย่างแน่นแฟ้น จนเป็นที่ยอมรับในความรู้สึกของคนทั่วไปว่าท่านอาจารย์เสมือนกับมี "จริยธรรม" เป็นเงาตามตัว การที่กล่าวได้เช่นนี้อาศัยข้อมูลและเหตุผลดังต่อไปนี้

ประการแรก ท่านอาจารย์เป็นปูชนียบุคคลที่คนในวงการศึกษาไทย และคนทั่วไปให้ความเคารพ ยกย่อง บูชา เป็นกรณีพิเศษ ด้วยท่านสมบูรณ์พร้อมทั้งความรู้ประดุจนักปราชญ์ และความประพฤติประดุจผู้ทรงศีล ซึ่งหาได้ยากนักที่นักการศึกษาผู้ยิ่งใหญ่จะโดดเด่นพร้อมกันทั้งสองด้าน ดังสมญานามที่ผู้ซึ่งเคารพรักท่านได้เรียกขานท่านว่า "ปราชญ์ผู้ทรงศีล"

ประการที่สอง ท่านอาจารย์สนใจและศึกษาพุทธศาสนาอย่างรู้แจ้งแทงตลอด และมุ่งมั่นที่จะบำเพ็ญตนตามแนวทางทานมัย ศีลมัย และภาวนามัย ซึ่งเป็นผลให้ชีวิตของท่านเป็นชีวิตของความสงบสุขอย่างแท้จริง เป็นตัวอย่างที่คนทั้งหลายสามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจนในเชิงรูปธรรม

ประการที่สาม ความรู้ในด้านพุทธศาสนา ท่านอาจารย์มิได้นำมาประพฤติปฏิบัติ เพื่อใฝ่หาสันติสุขแต่เพียงผู้เดียว หากยังได้เผยแพร่และขยายความรู้นั้นให้แก่วงการศึกษาของชาติอีกด้วย จนมีผู้ยกย่องว่าท่านเป็นผู้บุกเบิก ประยุกต์พุทธธรรมในปรัชญาการศึกษาของไทย ซึ่งเป็นการเผยแพร่ความคิดความเชื่อที่ดีงามไปสู่สังคม อันควรแก่การยกย่องและสรรเสริญยิ่ง

ประการที่สี่ ในฐานะที่ท่านอาจารย์เป็น "ครูของครู" ท่านมีความมุ่งมั่นที่จะเห็นครูทุกคนเป็นดังที่ท่านเป็น คือมี "การดำรงชีวิตอย่างครู" ท่านจึงเป็นครูที่น่ามหัศจรรย์ยิ่ง ตรงที่ท่านสอนลูกศิษย์ลูกหาทั้งกาย วาจา และใจ มีความเป็นครูอยู่ที่เนื้อที่ตัวทุก ๆ เวลาทุก ๆอิริยาบท สมดังร้อยกรองสดุดีท่านอาจารย์ที่ว่า

มุ่งหวังจะสร้างครู มนะรู้ประพฤติธรรม
ท่านนั้นประพฤตินำ กลย้ำ ณ คำสอน

ประการที่ห้า ในด้านจริยธรรมที่จะปลูกฝังแก่เด็กและเยาวชน ท่านอาจารย์มีความเชื่อว่า "มนุษย์ในปัจจุบันมีความสามารถหรือความชาญฉลาดประเภท Scientific Intelligence กันอย่างมากมายและรวดเร็วยิ่ง แต่ความชาญฉลาดที่จะให้อยู่กันอย่างเป็นสุขสงบในสังคมมนุษย์หรือที่เรียกกันว่า Social Intelligence มีจำนวนน้อย และเชื่องช้ามาก จึงเกิดความจำเป็นที่จะต้องหันมาช่วยกันผลักดัน จึงจะต้องคิดเรื่องสันติสุขโดยใช้จริยธรรมกันให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้" การให้การศึกษาทางจริยธรรมหรือจริยธรรมศึกษาตามแนวความคิดของท่าน คือ การสรรหาประสบการณ์ที่ลึกซึ้งพอเพียงมาให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้เกิดศรัทธาและเกิดค่านิยม จนยึดถือเอาจริยธรรมเป็นวิถีชีวิตแห่งตน ซึ่งในแนวทางนี้ท่านได้เน้นให้ผู้เรียนได้มีโอกาสเห็นตัวอย่างที่ดี และให้ปฏิบัติตนเป็นเวลานาน เพียงพอจนเป็นนิสัย ดังเช่นที่ท่านได้พยายามกระทำกับผู้ที่จะเป็นครูนั่นเอง

จากสิ่งที่กล่าวข้างต้น ชื่อของ **ศาสตราจารย์ ดร.สาโรช บัวศรี** จึงเคียงคู่ และคู่ควรกับคำว่า "จริยธรรม" ในทุกแง่ทุกมุมทั้งอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

จัดพิมพ์โดย สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา ซอยมั่นสิน 4 107/59 พระราม 6 พญาไท กรุงเทพฯ10400 โทร.2158548,2803038,2802334

พิมพ์ที่ มิตรสัมพันธ์ กราฟฟิคอาร์ต 520-530 ซอยวัดสังข์กระจาย เพชรเกษม 4 กรุงเทพฯ 10600 โทร.4669694,4669724

มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ